

Vägledning vid misstanke om avvikelse från god forskningssed

Grundläggande principer och handlägningsordning vid misstanke om avvikelse från god forskningssed vid Karlstads universitet

Beslut	RB 107/23	Dnr.	C2023/808	Ersätter	C 2020/68
Giltighet fr.o.m.	2023-10-02	t.o.m.	Tillsvidare	Handläggare	Emma Engh

Innehållsförteckning

Vägledning vid misstanke om avvikelse från god forskningssed	1
1. Bakgrund	3
2. God forskningssed	3
3. Oredlighet i forskning.....	4
4. Andra avvikelser från god forskningssed.....	5
5. Andra regelbrott	7
6. Principer för handläggningen	7

Bilaga: Handläggningsordning vid misstanke om avvikelser från god forskningssed vid Karlstads universitet

1. Bakgrund

Vid Karlstads universitet ska god forskningssed genomsyra hela verksamheten och stor vikt ska läggas vid det proaktiva arbetet för att säkerställa forskningens kvalitet och forskarnas etiska medvetenhet. Alla som är involverade i forskning vid Karlstads universitet bör känna till och följa universitetets principer för god forskningssed. Principerna anger grundläggande ansvar och den etiska värdegrund som ska tillämpas inom forskning. Principerna ska även främja att akademisk personal och lärosätet i stort reflekterar över de praktiska, etiska och intellektuella utmaningar och ställningstaganden som är en del av att forska.¹

I högskolelagen stadgas att vetenskapens trovärdighet och god forskningssed ska värnas i universitetets verksamhet (1 kap 3a §). Av högskoleförordningen framgår att ett lärosäte ska se till att medarbetare kan få råd och stöd i frågor om god forskningssed och avvikelser från sådan sed (1 kap 16 §).

Vid eventuell misstanke om avvikelse från god forskningssed ansvarar Karlstads universitet för att misstankarna hanteras på ett rättssäkert och effektivt sätt. Både utredningen av misstankarna och eventuella påföljder ska hanteras genom en tydlig, enhetlig och transparent process. De forskare som berörs ska behandlas utifrån likvärdiga bedömningsgrunder.

Sedan den 1 januari 2020 gäller lagen om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning (SFS 2019:504) (nedan kallad LAO). Lagen innebär att misstankar om oredlighet i forskning ska utredas av en nationell nämnd, Nämnden för oredlighet i forskning (nedan kallad Npof). Andra misstänkta avvikelser från god forskningssed än de som ska prövas av Npof ska prövas av lärosätet enligt vad som stadgas i högskoleförordningen (1 kap 17 §). Universitetet har alltså en skyldighet att pröva de ärenden som faller utanför prövningsområdet för Npof. Dessutom ska universitetet hantera vissa frågor i de ärenden som överlämnas till Npof.

Enligt högskoleförordningen ska lärosätet ha fastställda riktlinjer för sin prövning av misstänkta avvikelser från god forskningssed (1 kap 17 § 2 st). Följande vägledning samt bilagd hanteringsordning gäller för Karlstads universitets handläggning av dessa frågor. Syftet med dokumentet är således att se till att misstankar om avvikelse från god forskningssed hanteras enligt gällande regler och bidra till en öppenhet i hanteringen av dessa frågor.

2. God forskningssed

Med god forskningssed avses den moraliska praxis som utvecklas då forskningens olika aktörer i dialog med det omgivande samhället kritiskt reflekterar kring forskningsverksamheten.²

All European Academies, ALLEA, har publicerat en europeisk kodex för forskningens integritet.³ I EU har både kommissionen och rådet ställt sig bakom kodexen. I ALLEA-kodexen finns fyra grundläggande principer för att säkerställa

¹ Se Rb 127/19 Beslut om ett sammanhållet kvalitetssystem vid Karlstads universitet

² SOU 1999:4 s 24

³ Den europeiska kodexen för forskningens integritet - Publicerad av ALLEA – All European Academies

forskningens integritet:

- *Tillförlitlighet* i fråga om att säkerställa forskningens kvalitet, vilket avspeglas i design, metod, analys och utnyttjande av resurser.
- *Ärlighet* i fråga om att utveckla, genomföra, granska samt rapportera och informera om forskning på ett öppet, rättvist, fullständigt och objektivt sätt.
- *Respekt* för kolleger, forskningsdeltagare, samhälle, ekosystem, kulturarv och miljö.
- *Ansvar* för forskningen från idé till publicering, för ledning och organisation, för utbildning, tillsyn och mentorskap samt för dess vidare konsekvenser.

Vid Karlstads universitet ska ALLEA-kodexen användas som utgångspunkt för bedömningen av vad som utgör avsteg från god forskningssed. Skälen för detta är i korthet att kodexen har utvecklats av internationell expertis, är etablerad på europeisk nivå och är obligatorisk att följa för alla som innehar EU-medel för sin forskning. Vidare utgör den ett levande dokument som kan uppdateras och utvecklas för att möta forskningens framtida utveckling och arbetssätt. ALLEA-kodexen är översatt till svenska och Vetenskapsrådet hänvisar till den som ett dokument som kan ge forskare vägledning i praktiska, etiska och intellektuella problem som är förenade med forskning. Att följa ALLEA-kodexen är även i enlighet med SUHF:s rekommendation för hantering av misstankar om avvikelser från god forskningssed.

Det kan finnas andra dokument som mer specifikt diskuterar skilda frågeställningar eller problem. Exempel på detta är de s.k. Vancouver-reglerna för medförfattarskap,⁴ den EU-stödda Global Code of Conduct for Research in Resource-Poor Settings⁵ och de etiska riktlinjerna för fackmannamässig granskning från Council On Publication Ethics, COPE.⁶ Karlstads universitet bör i aktuella fall konsultera även dessa dokument. Vidare kan det finnas ett behov av att komplettera ALLEA-kodexen genom förtydliganden och tillägg, till exempel finns vägledning i Vetenskapsrådets publikation God forskningssed.

Att avvika från god sed innebär alltid någon form av brott mot de av ALLEA-kodexen listade principerna för forskningens integritet. Avvikelserna kan i sin tur delas in i tre olika slag, vilka hanteras på skilda sätt:

- Oredlighet i forskning
- Andra avvikelser från god forskningssed
- Andra regelbrott

3. Oredlighet i forskning

Med *oredlighet i forskning* avses enligt lagen: ”en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering som begås med uppsåt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning” (2 § LAO).

⁴ Recommendations for the Conduct, Reporting, Editing and Publication of Scholarly Work in Medical Journals, utgiven av International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE)

⁵ Global Code of Conduct for Research in Resource-Poor Settings, www.globalcodeofconduct.org

⁶ COPE Council. Ethical guidelines for peer reviewers, www.publicationethics.org

I ALLEA-kodexen definieras de avvikelser som ingår i begreppet oredlighet på följande sätt:

Fabricering innebär att man hittar på resultat och dokumenterar dem som om de vore riktiga.

Förfalskning innebär att forskningsmaterial, utrustning eller processer manipuleras, eller att uppgifter eller resultat ändras, utelämnas eller undanhålls utan att det är vetenskapligt motiverat.

Plagiering innebär att andra personers arbete eller idéer används utan att den ursprungliga källan anges på korrekt sätt, vilket strider mot de ursprungliga upphovsmännens rätt till resultatet av sitt intellektuella arbete.

För att handlingar av de slag som nämns ovan ska kunna räknas som oredlighet ska de enligt lagen vara av allvarligt slag. Enligt ALLEA-kodexen är de förseelser som faller in under begreppet oredlighet (fabricering, förfalskning och plagiering) särskilt allvarliga eftersom de ger en felaktig bild av vad forskningen visat. Regeringen bedömer att fabricering och förfalskning i princip alltid är allvarliga avsteg från god forskningssed. När det gäller plagiering kan det finnas fall som inte ska anses vara allvarliga och som därmed inte ska prövas av Npof, se nedan.⁷

För att räknas som oredlighet ska handlingarna, förutom att vara allvarliga, även ha begåtts med uppsåt eller grov oaktsamhet. Regeringen anger att det förenklat kan förklaras som att en person ska ha förstått vad han eller hon har gjort (uppsåt) eller att han eller hon i vart fall borde ha förstått detta (oaktsamhet).⁸

Om en misstanke rör en handling som faller inom den lagstadgade definitionen av oredlighet ska den överlämnas till Npof. Den inledande bedömningen hos forskningsutföraren bör ha en låg tröskel för vidarebefordran så att alla ärenden som skulle kunna vara oredlighet utreds av Npof.⁹

4. Andra avvikelser från god forskningssed

Avvikelser från god forskningssed kan falla utanför Npofs prövningsområde av fyra skäl: (i) de faller inte inom någon av kategorierna fabricering, förfalskning, plagiering, (ii) de räknas inte som allvarliga i lagens mening, (iii) de har inte begåtts med uppsåt eller av grov oaktsamhet, (iv) de har begåtts inom ramen för konstnärlig forskning eller utvecklingsarbete. Sådana andra avvikelser ska enligt det nya systemet hanteras av forskningshuvudmännen själva.

Det som utmärker dessa andra avvikelser som bör utredas trots att de faller utanför Npofs prövningsområde är enligt ALLEA-kodexen att det är annat oacceptabelt beteende som skadar forskningsprocessens eller forskarnas integritet.

I ALLEA-kodexen ges följande exempel på dessa beteenden (listan är inte uttömmande)

⁷ prop 2018/19:58 s 44

⁸ prop 2018/19:58 s 50

⁹ prop 2018/19:58 s 54

- Manipulera författarskap eller förringa andra forskares roll i eller bidrag till publikationer.
- Återpublicera stora delar av tidigare publikationer, inklusive översättningar, utan att hänvisa till eller citera originalet (självplagiat).
- Citera selektivt för att framhäva egna resultat eller för att vara redaktörer, granskare eller kolleger till lags.
- Undanhålla forskningsresultat.
- Låta bidragsgivare/sponsorer äventyra forskningsprocessens eller forskningsrapporteringens oberoende så att bias (partiskhet) introduceras eller sprids.
- I onödan öka omfattningen av undersökningens bibliografi.
- Anklaga andra forskare för oredlighet eller andra överträdelser på ett illvilligt och oberättigat sätt.
- Ge en missvisande bild av forskningsinsatser.
- Överdriva betydelsen och den praktiska tillämpbarheten av forskningsresultat.
- Försena eller på otillbörligt sätt försvåra arbetet för andra forskare.
- Missbruka en överordnad ställning för att uppmuntra till brott mot forskningens integritet.
- Ignorera andras påstådda brott mot forskningsintegriteten eller dölja institutioners olämpliga åtgärder beträffande oredlighet eller andra överträdelser.
- Inrätta eller stödja tidskrifter som undergräver kontrollen av forskningens kvalitet, s.k. rovtidskrifter (predatory journals).

Eftersom listan inte är uttömmande kan det finnas ytterligare exempel på beteenden som ska anses vara en allvarlig avvikelse från god forskningssed. I propositionen till den nya lagstiftningen nämns försvårande av vetenskaplig granskning som något som forskningshuvudmännen får hantera.¹⁰ Andra exempel på avvikelser som anges i SUHF:s rekommendation för hantering av misstankar om avvikelser från god forskningssed är att utsätta personer för oproportionerlig risk för skada, att ljuga om att nödvändiga tillstånd för forskning erhållits, eller att bedriva forskning utanför Sverige på ett sätt som uppenbart inte vore acceptabelt här. De ovanstående exemplen är en rimlig utgångspunkt för vad som ska anses falla inom den kategori av avvikelser som ska hanteras av universitetet. Dessa ärenden ska således hanteras i enlighet med den fastslagna hanteringsordningen, se bilaga.

¹⁰ prop 2018/19:58 s 46

5. Andra regelbrott

Vissa handlingar, som visserligen räknas som avvikelser från god forskningssed, kan även vara reglerade i annan författning. Det kan vara fråga om handlingar som faller under allmänt åtal eller annan myndighets tillsyn. Exempel på detta är att etiska tillstånd inte har inhämtats när det krävs, att registrering av biobank inte har skett, att personuppgifter har behandlats i strid med gällande regler, att forskningsmaterial inte har arkiverats i den utsträckning som krävs och att tillstånd för att exportera känsliga teknologier till vissa länder inte har inhämtats. I dessa fall ska ärendet överlämnas till den aktuella tillsynsmyndigheten. Karlstads universitet kan behöva utreda ärendet vidare om tillsynsmyndigheten finner att avvikelse från god forskningssed har skett.

6. Principer för handläggningen

Om en misstanke om avvikelse från god forskningssed uppkommer i universitetets verksamhet ska detta hanteras enligt den fastslagna handlägningsordningen som är bilagd denna vägledning.

En anmälan om misstänkt oredlighet ska ske till rektor eller Utredningsgruppen för prövning av avvikelser från god forskningssed som är Karlstads universitets särskilt utsedda grupp med delegerat ansvar att hantera avvikelser från god forskningssed. Med misstanke avses att det utifrån konkreta omständigheter finns anledning att anta att allvarlig avvikelse från god forskningssed har begåtts.

När en anmälan om misstänkt oredlighet i forskning inkommer ska Karlstads universitet med minsta möjliga dröjsmål genomföra en inledande bedömning för att ta reda på om det finns skäl att vidare utreda anklagelse om vetenskaplig oredlighet på ett eller annat sätt. Som framgår ovan ska bedömningen av om ärendet ska lämnas över till Npof eller inte ha en låg tröskel. Detta innebär att vid osäkerhet ska ärendet överlämnas till Npof som får skicka tillbaka ärendet om den bedömer att det är universitet som ska utreda misstanken. En anmälan om misstänkt oredlighet i forskning kan även göras direkt till Npof i enlighet med LAO (7§).

Om Karlstads universitet ska göra en fullständig utredning ska denna göras noggrant och skyndsamt. Bedömningen och utredningen av Karlstads universitet ska ske med största möjliga konfidentialitet till skydd för den som anmält och den som misstanken riktas mot. Reglerna om offentlighet och sekretess som tillämpas vid universitetets verksamhet gäller. Handlingarna i ärendet ska diarieföras i enlighet med universitetets vanliga rutiner.

Berörda forskningsfinansiärer ska i lämpligt skede informeras om utredning av misstankar om oredlighet i forskning i den mån de ställt sådana krav.

När det gäller avvikelser från god forskningssed ska universitetet vidta åtgärder som står i proportion till *avvikelsens grad av allvar*. Graden av allvar kan bedömas utifrån olika parametrar. Regeringen har ju bedömt att fabricering och förfalskning i princip alltid är att betrakta som allvarliga avsteg, vilket bör beaktas i bedömningen. Det kan dock finnas undantag från denna princip och det är viktigt att det görs en noggrann bedömning i varje enskilt fall. Denna bedömning bör, i enlighet med de principer som anges i ALLEA-kodexen, utgå från huruvida avvikelsen medfört skada för

forskningsprocessen eller dess tillförlitlighet, orsakat resursslöseri, eller utsatt någon person för risk för skada.

Att en avvikelse begåtts uppsåtligen eller av grov oaktsamhet innebär också att den är att betrakta som allvarligare än vad som varit fallet om den varit följden av mindre slarv eller inträffat av en olyckshändelse.

I ärenden där Npof har fattat ett beslut om att det har förekommit oredlighet i forskning, eller att det har förekommit en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering utan uppsåt eller grov oaktsamhet ska universitetet:

- informera berörda forskningsfinansiärer, myndigheter, vetenskapliga tidskrifter och andra berörda om beslutet. Forskningshuvudmannen ska även upplysa om att beslutet kan komma att överklagas (14 § LAO).
- Vidta lämpliga åtgärder, efter att beslutet vunnit laga kraft. Rektor beslutar om lämpliga åtgärder.
- Inom sex månader efter att beslutet har vunnit laga kraft rapportera till Npof vilka åtgärder huvudmannen har vidtagit eller avser att vidta med anledning av beslutet (13 § LAO). Utredningsgruppen ansvarar för att återrapporteringen sker i enlighet med handlägningsordningen, se bilaga.

Om vetenskaplig oredlighet inte kan verifieras, ska rektor se till att omsorgsfulla åtgärder vidtas för att återupprätta den anmäldes rykte.

Den person som, i god tro, anmält misstanke om vetenskaplig oredlighet ska inte, som en effekt av sitt handlande, få sin ställning eller rykte ifrågasatt.

Bilaga

Handläggningsordning vid misstanke om avvikelser från god forskningssed

Bakgrund

Alla medarbetare vid Karlstads universitet ansvarar för att forskningen utförs i enlighet med god forskningssed. Vid misstanke om avvikelser från god forskningssed ska följande handläggningsordning tillämpas vid Karlstads universitet.

Handläggningsordningen gäller såväl misstanke om oredlighet i forskning som andra avvikelser från god forskningssed.

Definitioner

Med *oredlighet i forskning* avses allvarliga avvikelser från god forskningssed i form av fabrikering, förfalskning eller plagiering som begås med uppsåt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning.

Med *andra avvikelser från god forskningssed* avses sådana avsteg från god forskningssed som inte räknas som oredlighet i forskning, men som väsentligen skadar eller riskerar att skada forskningen eller forskarnas integritet och som begås med uppsåt eller av grov oaktsamhet vid planering, genomförande eller rapportering av forskning, eller konstnärlig forskning och utvecklingsarbete.

Med *Utredningsgruppen* avses Utredningsgruppen för prövning av avvikelser från god forskningssed som är Karlstads universitets särskilt utsedda grupp med delegerat ansvar att hantera avvikelser från god forskningssed. Utredningsgruppens bildande och sammansättning framgår av 15 - 18 §§ i handläggningsordningen nedan.

Med *Npof* avses Nämnden för oredlighet i forskning som är den nationella nämnd vars uppdrag är att pröva oredlighet i forskning. Npofs uppdrag framgår av lag (2019:504) om ansvar för god forskningssed och prövning av oredlighet i forskning (nedan kallad LAO).

Handläggningsordning

Anmälan

1 § Misstanke om oredlighet i forskning eller andra avvikelser från god forskningssed ska omgående anmälas. Anmälan kan göras till rektor eller direkt till Utredningsgruppen.

Inledande bedömning

2 § Om anmälan inkommit till rektor överlämnas anmälan till Utredningsgruppen för en inledande bedömning av om misstanken gäller oredlighet eller andra avvikelser från god forskningssed i universitetets verksamhet.

Den inledande bedömningen ska ske skyndsamt och med hög prioritet.

3 § De regler om jäv som anges i förvaltningslagen ska beaktas vid hanteringen. Den som känner till en omständighet som kan antas göra honom eller henne jävig ska omedelbart anmäla detta.

4 § Person som misstänks för allvarlig avvikelse från god forskningssed ska så snart som möjligt informeras om anklagelserna och erbjudas möjlighet att bemöta dem.

5 § Utredningsgruppen kan vid den inledande bedömningen komma fram till ett av följande alternativ:

1. Om misstanken anses gälla att oredlighet i forskning kan ha begåtts ska Utredningsgruppen skyndsamt föreslå att rektor tar beslut om att ärendet överlämnas till Npof.
2. Om misstanken anses gälla att andra avvikelser från god forskningssed än oredlighet kan ha begåtts ska Utredningsgruppen göra en utredning, se nedan.
3. Om bedömningen leder till att inga avvikelser från god forskningssed anses ha begåtts ska Utredningsgruppen föredra ärendet för rektor som fattar avskrivningsbeslut.
4. Om Utredningsgruppen bedömer att andra åtgärder ska vidtas ska rektor fatta beslut om vilka på förslag av Utredningsgruppen. Exempel på andra åtgärder kan vara att hänskjuta ärendet till disciplinnämnden om det berör forskarstuderande, personalansvarsnämnden om det kan anses vara tjänsteförseelse eller till åklagare om brott kan anses ha begåtts (observera att dessa exempel inte är uttömmande).

Utredning

6 § Om misstanken rör att andra avvikelser från god forskningssed än oredlighet kan ha begåtts (enligt 5 § 2 p ovan) ska Utredningsgruppen genomföra en utredning. Detsamma gäller om ett ärende återkommer från Npof på grund av att oredlighet inte anses ha begåtts, men att misstanken kan gälla andra avvikelser (enligt 11 § LAO).

7 § I den mån misstanken rör både oredlighet i forskning och andra avvikelser från god forskningssed ska Utredningsgruppen utreda den del av ärendet som rör andra avvikelser.

8 § Utredningsgruppen ska inledningsvis avgöra om en adjungerad ledamot behövs i ärendet för att tillföra den sakkunskap som behövs, se 18 § nedan.

9 § Utredningsgruppen kan vid behov kalla personer att höras eller inhämta yttranden från oberoende sakkunniga.

Utredningsrapport

10 § Utredningsgruppen ska dokumentera misstanken, utredningen och sitt ställningstagande till misstanken i en utredningsrapport. Alla parter ska beredas möjlighet att yttra sig över ärendet innan beslut fattas i enlighet med de principer som anges i 25 § förvaltningslagen.

Beslut

11 § Rektor ska efter föredragning och baserat på utredningen fatta beslut i ärendet. Vid behov kan rektor återförvisa ärendet till Utredningsgruppen för vidare utredning. Beslutet ska dels slå fast om avvikelser från god forskningssed skett, dels om någon ska hållas ansvarig för avvikelsen. Det ska också framgå huruvida avvikelsen har begåtts med uppsåt alternativt grov oaktsamhet eller inte. Om misstanken om avvikelse ej kan styrkas ska ett beslut med motivering fattas om att ärendet avskrivs eller hanteras av lärosätet på annat sätt.

12 § Rektor beslutar även om eventuella åtgärder med anledning av ärendet. Eventuella åtgärder ska stå i proportion till avvikelstens grad av allvar. Vilka åtgärder som vidtas får bedömas i det enskilda fallet. Exempel på åtgärder är att informera berörda delar av forskarsamhället, forskningsfinansiärer, myndigheter och vetenskapliga tidskrifter. Det ankommer även på rektor att avgöra om ärendet ska resultera i disciplinära påföljder genom personalansvarsnämnden eller i förekommande fall statens ansvarsnämnd.

Åtterrapporeringskyldighet till Npof

13 § I ärenden där Npof har fattat ett beslut om att det har förekommit oredlighet i forskning, eller att det har förekommit en allvarlig avvikelse från god forskningssed i form av fabricering, förfalskning eller plagiering utan uppsåt eller grov oaktsamhet har universitetet en skyldighet att återrapporera till Npof (i enlighet med 13 § LAO). Rapporten ska avges inom sex månader från att Npofs beslut har vunnit laga kraft. Universitet ska uppge vilka åtgärder som vidtagits eller avses att vidtas med anledning av Npofs beslut.

14 § Utredningsgruppen ansvarar för att återrapporering till Npof sker.

Utredningsgruppens bildande och sammansättning

15 § Utredningsgruppen ska bestå av representanter för den vetenskapliga eller konstnärliga verksamheten, samt representanter för ledning och förvaltning med integritet, erfarenhet och den sakkunskap som krävs.

16 § Utredningsgruppen utses genom rektorsbeslut och har en sammansättning enligt följande.

- En representant från varje fakultet samt en representant från lärarutbildningen varav en ska vara ordförande och två ledamöter.
- Universitetsjurist som ledamot tillika sekreterare.
- Universitetsjurist som suppleant

Fakulteterna och lärarutbildning ska nominera representanter med god kunskap i frågor om oredlighet i forskning och som är lämpliga i övrigt. Fakulteterna och lärarutbildningen avgör hur nomineringen sker.

17 § De som ingår i Utredningsgruppen utses för tre år.

18 § Utredningsgruppen har rätt att adjungera ledamöter, såväl externa som interna, i de ärenden som Utredningsgruppen bedömer att det behövs för att exempelvis erhålla den ämneskunskap som krävs, för forskningsetisk kompetens eller om studeranderepresentation krävs.